

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ODSZKODOWAWCZA PODŻEGACZA, POMOCNIKA I KORZYSTAJĄCEGO ZE SZKODY (ART. 422 K.C.) – PRZEGLĄD ORZECZNICTWA

Cywilnoprawna konstrukcja odpowiedzialności za szkodę ustanowiona została w art. 415 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (dalej jako k.c.). Zgodnie z powołanym przepisem „ *kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia*”. Jednakże, na mocy **art. 422 k.c.**, bezpośredni sprawca szkody wyrządzonej czynem własnym, nie będzie jedynym podmiotem, który może ponosić odpowiedzialność za taką szkodę. **Art. 422 k.c.** ustanawia odpowiedzialność pomocnika, podżegacza oraz podmiotu, który świadomie uzyskał korzyść ze szkody wyrządzonej drugiemu podmiotowi, statuując, że „*za szkodę odpowiedzialny jest nie tylko ten, kto ją bezpośrednio wyrządził, lecz także ten, kto inną osobę do wyrządzenia szkody nakłonił albo był jej pomocny, jak również ten kto świadomie skorzystał z wyrządzonej drugiemu szkody*”.

Chociaż „*każda z tych osób dopuszcza się własnego czynu niedozwolonego, a jej odpowiedzialność za szkodę jest niezależna od odpowiedzialności sprawcy*” [za: J. Ciszewskie, *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. II, LEX], to jednak na podstawie **art. 441 k.c.** zarówno bezpośredni sprawca deliktu jak i podżegacz, pomocnik, a także osoba która skorzystała z wyrządzonej szkody, **odpowiadać będą solidarnie**.

Wydaje się, że pomocnikiem i podżegaczem może być w zasadzie tylko osoba fizyczna, ale już podmiotem świadomie uzyskującym korzyść z popełnionego czynu niedozwolonego może być zarówno osoba fizyczna jak i osoba prawna, a także tzw. ułomna osoba prawna.

Należy zauważyć, że w **art. 422 k.c.** nie zostały wprost użyte określenia pochodzące z prawa karnego – zarówno orzecznictwo jak i doktryna ostrożnie odnoszą się do stosowania w toku wykładni k.c. reguł wynikających z prawa karnego. W rozumieniu prawa cywilnego **podżegacz** to osoba, która skłoniła drugą osobę do wyrządzenia szkody – „*celem działań podżegacza jest podjęcie przez sprawcę czynności lub dopuszczenie się przez niego zaniechań, z których wynikała szkoda. Znamieniem podżegania nie jest wyłącznie wyraźne zalecenie lub prośba dotycząca sprawcy czynu. Znamieniem takim może być też sugestia*” [za: J. Ciszewskie, *Kodeks cywilny...*]. Za **pomocnika** należy uznać osobę, która tworzy korzystne warunki dla dokonania przez inną osobę czynu niedozwolonego – w szczególności udzielając jej wsparcia fizycznego lub intelektualnego. Odpowiedzialność osoby, która skorzystała ze szkody wyrządzonej innemu podmiotowi „*odbiega od ogólnych reguł przyjętych w prawie odszkodowawczym. Chodzi tu o odpowiedzialność osoby, której czym niedozwolony może nie pozostawać w żadnym związku przyczynowym ze szkodą wyrządzoną poszkodowanemu, a mimo to chodzi o odpowiedzialność za czyn własny*” [za: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga trzecia. Zobowiązania.*, LEX].

Poniżej przedstawiony został przegląd interesującego **orzecznictwa** dotyczącego zagadnienia odpowiedzialności cywilnej podżegacza, pomocnika i osoby korzystającej ze szkody:

- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 2014 r., sygn. I CSK 540/13** – „Zgodnie z art. 422 k.c. za szkodę odpowiada nie tylko jej bezpośredni sprawca, lecz między innymi także ten, kto świadomie skorzystał z wyrządzenia drugiemu szkody. Przepis ten ma zastosowanie także do roszczeń wynikających z naruszenia praw własności przemysłowej, w tym do przewidzianego w art. 296 ust. 1 p.w.p. roszczenia o wydanie bezpodstawnie uzyskanych korzyści”.
- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2013 r., sygn. II CSK 657/12** – „Nawet ewentualna pomoc w ukryciu śladów wyrządzenia szkody uzależnia odpowiedzialność pomocnika od istnienia normalnego związku przyczynowego między jego działaniem a powstaniem szkody, co oznacza, że w świetle art. 422 k.c. nie jest uznawany za pomocnika ten, który pomógł sprawcy w ukryciu szkody wcześniej już wyrządzonej przez sprawcę. Pomocnictwo polega zatem na umożliwieniu lub ułatwieniu innej osobie wyrządzenia szkody, także np. przez wsparcie koncepcyjne (tzw. pomocnictwo intelektualne), co oznacza jednak pomoc w wyrządzeniu szkody, którą nie jest już ułatwianie ukrycia szkody wcześniej już wyrządzonej przez bezpośredniego sprawcę”.
- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2010 r., sygn. I CSK 507/09** – „Czyn niedozwolony przewidziany w art. 422 in fine k.c. polega na świadomym skorzystaniu z wyrządzonej innemu podmiotowi szkody, która powstała w wyniku innego czynu niedozwolonego zaistniałego wcześniej. Skoro zaś zbieg odpowiedzialności deliktowej i kontraktowej jest prawnie dopuszczalny, ten wcześniej zaistniały czyn niedozwolony może polegać na zdarzeniu, które kwalifikuje się również jako niewykonanie zobowiązania w rozumieniu art. 471 k.c. przez podmiot, którego nie łączą żadne stosunki obligacyjne ze świadomie korzystającym ze szkody wyrządzonej innemu w sensie art. 422 in fine k.c. [...] Osoba, której odpowiedzialność wchodzi w grę na podstawie art. 422 k.c. musi być świadoma korzystania z cudzej szkody. Musi zatem posiadać dostateczną ilość informacji o źródle pochodzenia korzyści. Jest to wiedza o określonych faktach i powiązaniach między nimi. [...] Odpowiedzialność na podstawie art. 422 k.c. nie zależy od istnienia związku przyczynowego między szkodą a zachowaniem świadomie korzystającego z cudzej szkody. Szkoda bowiem musi wystąpić zanim skorzystanie z niej będzie mieć miejsce”.
- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 października 2008 r., sygn. II CSK 234/08** – „To, że czyn niedozwolony funkcjonariusza państwowego stanowił pomoc przy popełnieniu przez inną osobę czynu niedozwolonego będącego także źródłem szkody, nie zmienia podstawy odpowiedzialności Skarbu Państwa, którą stanowi art. 417 k.c., jednakże odpowiedzialność ta ogranicza się jedynie do szkody, którą wyrządziło działanie funkcjonariusza, a nie także innego sprawcy. Z faktu, że zgodnie z art. 422 k.c. w zw. z art. 441 § 1 k.c., odpowiedzialność sprawcy, podżegacza i pomocnika jest solidarna, nie wynika, że wszyscy odpowiadają za tę samą szkodę. Każdy z nich odpowiada tylko za szkodę pozostającą w normalnym związku przyczynowym z jego czynem niedozwolonym, a nie także z czynem niedozwolonym innej osoby, będącej w rozumieniu art. 422 k.c. współsprawcą”.
- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2007 r. sygn. III CSK 338/06** – „Artykuł 422 k.c. nie obejmuje osoby, która pomogła w ukryciu szkody już wyrządzonej przez sprawcę, chyba że osoba ta jeszcze przed wyrządzeniem szkody zapewniła sprawcę o gotowości udzielenia pomocy do jej ukrycia lub świadomie skorzystała z tej rzeczy”.

- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 1980 r., IV PR 371/79** – „Odpowiedzialność na podstawie art. 422 k.c. za świadome skorzystanie ze szkody wyrządzonej przez kogo innego osobie trzeciej jest odpowiedzialnością za czyn własny nawet wówczas, gdy ten czyn niedozwolony nie pozostaje w żadnym związku przyczynowym ze szkodą poszkodowanego. Kodeks cywilny wyczerpująco normuje przypadki odpowiedzialności za cudze czyny [...] O świadomym skorzystaniu ze szkody wyrządzonej przez inną osobę można mówić jedynie wówczas, gdy temu, kto ze szkody skorzystał, można przypisać winę umyślną”.
- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 sierpnia 1975 r., sygn. II CR 404/75** – „W myśl przepisu art. 422 k.c. za szkodę odpowiedzialny jest m.in. także ten kto inną osobę do wyrządzenia szkody nakłonił albo był jej pomocny. Oznacza to, że pomocnik jest odpowiedzialny za szkodę tylko o tyle, o ile działaniem swoim polegającym na udzieleniu sprawcy pomocy szkodę tą wyrządził. Musi więc istnieć normalny związek przyczynowy między działaniem pomocnika a powstałą szkodą. Związek ten zaś zachodzi wtedy gdy rola pomocnika skierowana jest na dokonanie czynu niedozwolonego”.
- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 1975 r., sygn. I CR 399/75** – „Pomoc udzielona sprawcy w wyrządzeniu szkody czynem niedozwolonym jest sama w sobie czynem niedozwolonym. Z art. 422 k.c. wyraźnie wynika, że jest niedozwolona. Wobec tego podstawową przesłanką odpowiedzialności pomocnika w wyrządzeniu szkody przez sprawcę jest wina pomocnika. Nie musi to być wina umyślna czy rażące niedbalstwo wymagane dla odpowiedzialności osoby, która skorzystała z wyrządzonej szkody. Wystarczy zatem każde niedbalstwo”.
- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 1974 r., sygn. II CR 161/74** – „W zakresie prawa wynalazczego, gdy chodzi o dziedzinę roszczeń wynikających z naruszenia prawa do wyłącznego korzystania z wynalazku lub wzoru użytkowego, ma odpowiednie zastosowanie również przepis art. 422 k. c. obejmujący poza bezpośrednim sprawcą szkody także tego, kto inną osobę do wyrządzenia szkody nakłonił lub był jej pomocny, jak również tego, kto świadomie skorzystał z wyrządzonej drugiemu szkody”.
- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 1972 r., sygn. I PR 212/72** – „Osoba, która współdziałając z członkami grupy przestępczej pomogła sprawcy w wejściu do tej grupy oraz w uzyskaniu stanowiska na którym sprawcy, na skutek informacji uzyskanych od tej osoby mógł dokonywać i faktycznie dokonywał w sposób wskazany zagarnięcia mienia społecznego odpowiada za szkodę jako pomocnik na podstawie art. 136 k.z. (obecnie art. 422 k.c.). [...] Pomocnik odpowiada wobec poszkodowanego za całość szkody, do wyrządzenia której pomógł sprawcy, niezależnie od przewidywań co do jej rozmiaru. Ten, kto inną osobę zachęca do wyrządzenia drugiemu szkody i udziela porady co do sposobu sprzecznego z prawem działania jest podżegaczem w rozumieniu art. 136 k.z. (obecnie art. 422 k.c.). Podżegacz podobnie jak pomocnik odpowiada za całość szkody, do wyrządzenia której nakłonił sprawcę”.
- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 1970 r., sygn. II PR 540/68** – „Przesłanka odpowiedzialności pasera jest spełniona, jeżeli odniósł on korzyść w chwili nabycia przedmiotu pochodzącego z przestępstwa. Dalsze losy tej korzyści, w szczególności jej utrata wskutek utraty przez pasera takiego przedmiotu, nie uchylają jego odpowiedzialności majątkowej wobec poszkodowanego w następstwie świadomego skorzystania z wyrządzonej drugiemu szkody, chociażby w chwili wyrokowania był on już tej korzyści pozbawiony”.

- **Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 listopada 1969 r., sygn. III PZP 39/69** – „Nie odpowiada z mocy art. 422 k.c. osoba, która pomogła do ukrycia szkody już wyrządzonej przez sprawcę, chyba że jeszcze przed wyrządzeniem szkody zapewniła sprawcę o gotowości udzielenia pomocy do jej ukrycia”.
- **Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 czerwca 1966 r., sygn. I PR 162/66** – „Paser, który świadomie skorzystał z wyrządzonej drugiemu szkody obowiązany jest z mocy art. 136 k. z. (obecnie art. 422) do jej naprawienia w stopniu odpowiadającym wartości nabytej rzeczy, pochodzącej z kradzieży, a nie jedynie do wysokości uzyskanych przez niego korzyści”.
- **Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 21 maja 2015 r., sygn. I ACa 39/15** – „Związek przyczynowy między zachowaniem pomocnika a szkodą siłą rzeczy nie może być rozumiany w ten sposób, że działania lub zaniechania pomocnika stanowią warunek niezbędny do powstania szkody. Wystarczy stwierdzić, że zachowanie pomocnika ułatwiło spowodowanie szkody (stworzyło okoliczności do jej powstania). Pomocnik nie musi przy tym odnosić korzyści materialnych z cudzego deliktu. Trzeba wreszcie wskazać, że zachowania pomocnika powinny być świadome, to jest powinien wiedzieć, że może się przyczynić do powstania szkody. Do przesłanek odpowiedzialności nie należy jego zamiar wywołania takiego skutku, nie musi być przekonany o jego nieuchronności”.
- **Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 24 lipca 2014 r., sygn. I ACa 742/13** – „Odpowiedzialność pomocnika ograniczona jest wyłącznie do takiego zakresu szkody, do jakiego pomagał. Pomocnik odpowiada więc tylko za szkodę pozostającą w normalnym związku przyczynowym z jego czynem niedozwolonym”.
- **Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13 czerwca 2014 r., sygn. I ACa 1754/13** – „Nie może być uważany za pomocnika w rozumieniu art. 422 k.c. taki podmiot, który bez elementu współdziałania umożliwia lub ułatwia jedynie w inny sposób określone działania innych osób. Aby zatem przypisać podmiotowi pomocnictwo, trzeba wykazać, że był on świadomy, iż pomaga sprawcy głównemu w bezprawnym zachowaniu mogącym spowodować szkodę”.
- **Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 7 maja 2014 r., sygn. I ACa 114/14** – „Brak jest podstaw prawnych dla przyjęcia odpowiedzialności z tytułu naruszenia dóbr osobistych za działania osób trzecich, zamieszczających komentarze za pomocą urządzenia Wi-Fi, należącego do danej osoby. Statuowałoby to nowy rodzaj odpowiedzialności - za korzystanie z sieci Wi-Fi. Art. 422 k.c. nie może mieć zastosowania dla przyjęcia odpowiedzialności z tytułu naruszenia dóbr osobistych, tu konieczne jest ustalenie sprawstwa czy współsprawstwa, pomocnictwo nie jest objęte normą z art. 24 k.c.”
- **Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 13 lutego 2014 r., sygn. I ACa 1090/13** – „Odpowiedzialność na podstawie art. 422 k.c., czyli, między innymi, za świadome skorzystanie ze szkody wyrządzonej przez kogo innego osobie trzeciej jest odpowiedzialnością za czyn własny, ale nie jest to odpowiedzialność sprawcza, bowiem korzystający nie jest sprawcą szkody. W czynie tym zawarte być muszą trzy elementy: musi dojść do uzyskania korzyści, osoba korzystająca musi mieć świadomość uzyskania korzyści oraz wyrządzenia drugiemu szkody, a źródłem korzyści musi być szkoda wyrządzona drugiemu. Skorzystaniem z wyrządzonej szkody będzie uzyskanie jakiegokolwiek korzyści albo o charakterze majątkowym w postaci zwiększenia aktywów, zmniejszenia pasywów, uniknięcia możliwego zmniejszenia aktywów, albo o charakterze niemajątkowym, osobistym. Aby jednak można było mówić o wypełnieniu znamion przestępstwa przez korzystającego, po jego stronie musi wystąpić świadomość korzystania ze

szkody wyrządzonej drugiemu, a zatem taka sytuacja gdy temu, kto ze szkody skorzystał, można przypisać winę umyślną lub rażące niedbalstwo”.

- **Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 21 listopada 2013 r., sygn. I ACa 455/13** - „Wydawca splagiowanego dzieła winien być traktowany jako pomocnik sprawcy z uwagi na charakter relacji istniejący między autorem plagiatu, który bezpośrednio dopuszcza się naruszenia chronionego prawa autorskiego a osobą powielającą plagiat w procesie wydawniczym i w trakcie kolportażu splagiowanego dzieła. Art. 422 k.c. stanowi podstawę materialnoprawną (powiązaną z art. 415 k.c.) odpowiedzialności obojga”.
- **Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 11 grudnia 2012 r., sygn. I ACa 421/12** – „Zamiarem podżegacza jest wywołanie w psychice sprawcy decyzji popełnienia czynu zabronionego lub umocnienia sprawcy w powziętej już decyzji popełnienia takiego czynu. Nakłanianie do popełnienia czynu niedozwolonego może przybrać różne formy. Może polegać na wyrażnie formułowanych żądaniach, namowach czy prośbach, może przybierać postać wypowiedzi pośrednio sugerujących określone postępowanie i zapewnienia o bezkarności. Podżeganie może być dokonane tylko umyślnie, w zamiarze bezpośrednim, a pomiędzy zachowaniem podżegacza i zachowaniem sprawcy szkody musi istnieć związek przyczynowy w rozumieniu art. 361 § 1 k.c. Dlatego też oddziaływanie podżegacza na sprawcę szkody musi mieć charakter zindywidualizowany w tym znaczeniu, że musi odnosić się do konkretnej osoby lub grupy osób, chociaż podżegacz nie musi znać osoby, którą nakłania do popełnienia czynu”.
- **Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 24 lutego 2012 r., sygn. V ACa 43/12** – „Legitymację bierną w sprawach dotyczących roszczeń opartych na przepisach ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (DZ.U. Nr 47, poz. 211 ze zm.) posiadają wszyscy sprawcy czynów nieuczciwej konkurencji, określonych ogólnie w art. 3 ust. 1 cyt. ustawy, jak i czynów wymienionych przykładowo w art. 5-17 tej ustawy, w tym sprawcy czynów polegających na wprowadzeniu oznaczonych bezprawnie wyrobów do obrotu (nie tylko producenci, ale i dystrybutorzy, pośrednicy handlowi, komitenci, licencjobiorcy i in.) oraz podmioty wymienione w art. 422 k.c., tj. podżegacze, pomocnicy i świadomi beneficjenci szkody”.
- **Wyrok Sądu Okręgowego w Kaliszu z dnia 1 sierpnia 2013 r., sygn. I C 806/13** – „Odpowiedzialność z art. 422 k.c. należy do kategorii odpowiedzialności deliktowej, do której zastosowanie ma 4421 k.c., a więc nie ma do niej zastosowania termin roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej. W związku z tym do określenia okresu przedawnienia wynikających z tego tytułu roszczeń należy stosować dyspozycję art. 442 k.c. w zakresie roszczeń, których okres przedawnienia upłynął przed dniem 10 sierpnia 2007 r., a po tej dacie art. 4421 k.c., na podstawie art. 3 ustawy z dnia 6 lutego 2007 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny (Dz. U. z 2007 r. Nr 80, poz. 538)”.